

Nemzeti Közsolgálati Egyetem

***Az Európai Unió lehetséges irányainak
(föderális vagy erős nemzetállamokra
épülő Európa) elemzése a kontinens
egységtörténete és jelenkori kihívásai
alapján***

Témavezető: Dr. Fejes Zsuzsanna

Debrecen, 2024

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Az európai egységeszme története, dilemmái és kihívásai	8
2.1 Kezdetleges európai együttműködések: görög és római örökségek, a kereszténység fontossága a kontinensen	8
2.2 Aquinói Szent Tamás és Dante gondolatainak fontossága	10
2.3 Természetijogi-és szerződéselméletek, népjog, a felvilágosodás időszaka	12
2.4 Az atlanti és kontinentális Európa: a tér és a politika kapcsolata Carl Schmitt nyomán	15
2.5 Nemzetállamok kialakulása: a francia forradalom utáni Európa jellemzése	17
3. Az Európai Unió kihívásai: a szuverenitás fogalmának változásai, a jelenkori válságok kezelésének problémái	19
3.1 A szuverenitás fogalmának változása az európai integrációban	20
3.2 Európa 21. századi kihívásai	22
3.2.1 A Brexit	22
3.2.2 A migrációs válság	23
3.2.3 A Covid-járvány	25
3.2.4 Az orosz-ukrán konfliktus	26
4. Összefoglalás	28
5. Záró gondolatok	32
Felhasznált irodalom	34

„A szuverenitás kérdése nem a politikai kérdések legfelsőbbike. Hanem a politikai egyetlen kérdése. Képesek vagyunk-e sorsunkat irányítani, mint állampolgárok, és mint nép, vagy sem? Ha a válasz nemleges, nincs és nem is lehet demokrácia.”

(Francois Bayrou)¹

1. BEVEZETÉS - Quo vadis?

A második világháború után egyre összetettebbé váló európai integráció a kezdeti fellendülés utáni az ezredforduló környékén éles fordulatot vett és a változás odáig fajult, hogy mára megoldhatatlannak látszó politikai, gazdasági, szellemi, társadalmi és identitásbeli válság alakult ki. David Engels filozófus-történész egészen provokatív gondolatot fogalmaz meg az Unió kapcsán: kifejti, hogy *„(...) az évszázadok alatt számtalanszor előfordult már, hogy egy politikai-szellemi képződmény szinte a teljes földrészt átfogta, így például a Karoling Birodalom, a reformáció előtti egyház, a Habsburg V. Károly birodalma, a napóleoni birodalom vagy a rövid életű nemzetiszocialista „Európa-erőd”. Ritkán merik bevallani, hogy az Európai Unió csak egyike azoknak a politikai formáknak, melyeket a Nyugat azért öltött fel ezeréves történelme alatt, hogy egy sokkal mélyebben fekvő identitásnak alakot kölcsönözzön, és hogy épp ilyen rövidlátó hozzáállás azt gondolni, hogy olyan felületes, álnemzeti államdiszek, mint a kékcstillagos zászló, Beethoven Európa-himnusa és az egységes európai pénznem képesek megragadni a nyugati világ mélyebb szellemét.”*² Két fontos gondolatot érdemes kiemelni: egyrészt - habár az Európai Unió intézményrendszere valóban példa nélküli - a kontinens egészét behálózó szövetségrendszerre találhatunk példát Európa történelmében, másrészt az Európai Unió mondhatni mesterségesen megalkotott identitásjegyei csak akkor fognak valós jelentéssel bírni, ha azt a nemzeti tagállamok megtöltik számukra értékes tartalommal. Nekünk, jelen korban élőknek be kell bizonyítanunk, hogy a háborúk utáni európai intenció több, mint múltbéli törekvések a történelmi egység fenntartására. Hinni kell abban, hogy ha megfelelően csináljuk, akkor az Európai Unió hosszú távon szolgálhatja Európa jólétét, biztonságát és békéjét, valamint újra a világ gazdasági, szellemi és tudományos bölcsője legyen. Az

¹ Az idézet a Terror Háza Múzeumban rendezett Eötvös-előadások keretein belül hangzott el 2022. október 26-án Alain De Benoist francia filozófus előadásán.

<https://www.youtube.com/watch?v=8ubu-HKKpgk>

² ENGELS David: *A birodalommá válás útján*. (Budapest: L'Harmattan Kiadó 2017) 13.

Engels által említett még jelenetés nélküli szimbólumokat is meg lehetne tölteni tartalommal. Idő kell hozzá, közös munka, egymás véleményének meghallgatása.

Megannyi gondolkodó és filozófus megfogalmazott kihívásokat és problémákat, mellyel az EU-nak szembe kell néznie: a már említett Engels felvetés mellett Helmut Kohl német kereszténydemokrata kancellár szavaival élve: *„Európa az egyetlen esélyünk a tartós, szabadságban megvalósuló béke megteremtésére. Az egyesült Európának nincs alternatívája. Én legalábbis nem ismerek más modellt, amely hasonlóképp alkalmas lenne rá, hogy tartósan is biztosítsa számunkra a békét és a szabadságot. A visszatérés a régi, nemzetállami gondolkodáshoz nem jelenthet megoldást. Sőt, azzal éppen az ellenkezője valósulna meg, egy ilyen visszatérés létében veszélyeztetné a békét és a szabadságot.”*³ Fontos megjegyezni, hogy nem keverendő a nemzetállamokból álló Európa és a nemzetállamok alkotta Európai Unió - Kohl egyszerűen csak azt nyilvánítja ki, hogy a kontinensnek szüksége van egyesült Európára, nem foglal állást annak gyakorlati (föderalisztikus vagy nemzetállamokra épülő) lehetőségeiről. Nem úgy Alain de Benoist francia filozófus, aki a tagállami szuverenitás elvonásának következményeként tekint az Unióban felmerülő problémák forrására és egyenesen úgy fogalmaz, hogy *„úgy sikerült lebontani a nemzeteket, hogy közben Európa nem épült fel.”*⁴ A nemzetállamok támogatásával ellentétes berendezkedést támogató perspektívát többek között Jacques Delors, az Európai Bizottság volt elnökének gondolatai nyomán ismerhetjük meg, aki a demokratikus működést és a hatalommal való visszaélések megakadályozását a federalizmus útján, a nemzeti szuverenitás részben történő elvonásával kívánja biztosítani. Szembetűnőek tehát az irányvonalak, a pro és kontra érvek.

A történelmileg és kulturálisan egyaránt gazdag európai kontinens politikai életét az elmúlt évtizedekben az Európai Unió sui generis jog-és intézményrendszere határozza meg. A mindenki által elismert és nem tagadott előnyei (többek között az egységes piac, a szabad mozgás és munkaerő áramlás, valamint a tartós béke) mellett azonban érdemes elgondolkodni ismét csak Benoist azon felvetésén, mely szerint

³ KOHL Helmut: *Aggodalom Európáért*. (Budapest: Antall József Tudásközpont Kiadó 2016) 27.

⁴ Az idézet a Terror Háza Múzeumban rendezett Eötvös-előadások keretein belül hangzott el 2022. október 26-án Alain De Benoist francia filozófus előadásán.
<https://www.youtube.com/watch?v=8ubu-HKKpgk>

ugyan a 2000-es évek előtt még a problémák megoldójának eljövételét látták az államok ezen fajta szövetségében, mára önmaga is problémává vált. A második világháború után egyre inkább felerősödő globalizáció hatásait érezvén Európa vezető államai akarva-akaratlanul egy kívülről nézve elsietett, de annál nagyobb volumenű intergációba kezdtek és éppen az egység hajszolása miatt alakultak ki olyan hézagok a gépezetben, mint a tagállami szuverenitás erodálása és az egyre inkább látható demokrácia-deficit⁵.

Változó világrend és globalizáció - ezen két világméretű folyamat határozza meg kontinensünk mozgásterét. A nyugati filozófiában kevésbé ismert (ismertetett) Alekszandr Dugin orosz filozófus meglátását érdemes hangsúlyozni⁶, mely szerint a hidegháború utáni Egyesült Államok által irányított unipoláris világrend egyre inkább civilizációs terekre bomlik, multipolarizálódik és olyan hatalmi központok alakulnak ki az USA-tól távol, melyek képesek lesznek technológiailag, gazdaságilag, pénzügyileg, hadügyileg és kulturálisan⁷ felvenni a versenyt a mostani világelsővel⁸. Természetesen a jelenkori Európa Uniónak is reális esélye van egy darabot követelnie magának a multipoláris berendezkedésből, viszont éppen kontinensünk hanyatlásának példája mutatja meg az Egyesült Államok utolsó reménysugarába való kapaszkodását, hiszen annál tovább marad meg világhegemóniájuk, minél jobban késleltetik a feltörekvésre vágyó civilizációs központokat. Belátható tehát, hogy Európa sorsa nagy mértékben függ az Amerikai Egyesült Államoktól.

A változó világrend sajátosságai mellett nem lehet szó nélkül elmenni a globalizáció mellett sem. Nagyon érdekes például az, hogy különböző földrészekén más-más típusú államformák és berendezkedések alakultak ki: Európára például leginkább a feudális (majd később a parlamentáris) fejedelemségek és monarchiák, a muszlim világra a kalifátusok, az újonnan felfedezett amerikai kontinensen pedig - az USA vezérletével - a köztársasági államforma volt jellemző. Mindezen

⁵ A szuverenitással kapcsolatos aggályokat rendkívül jól prezentálják hazánk Európai Unióval folytatott küzdelmei, a demokrácia-deficit pedig olyan józan ésszel ellentétes eljárások során csúcsosodik ki, mint például az elméletben legbiztosabb népi felhatalmazással rendelkező szervnek, az Európai Parlamentnek nincsen beleszólása a tagállamok monetáris politikájáért felelős Európai Központi Bank elnökének megválasztásánál.

⁶ KISS Lajos András: *Alekszandr Dugin politika-és államelmélete. Egy multipoláris világrend víziója*. Elérhető: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/download/1134/451/4832>. Letöltés ideje: 2024.02.16.

⁷ Ezen szempontokat tekinti Benoist a világhatalom öt jelentős területeinek, valamint ide sorolja plusz egyként a médiát.

⁸ Schmitt az európai történelmet négy nomoszra osztja, ezek gondolatok az 1990 óta számítandó negyedik nomoszhoz tartoznak.

jellegzetességek különböző jogrendszereket, szokásjogot és kulturális vonásokat alakítottak ki, melyet az elmúlt évtizedekbeli globalizmus egyesíteni próbál. Yuval Noah Harari izraeli történész *21 lecke a 21. századra* c. könyvében taglalja, hogy egy civilizációt nem a közös pontok, hanem a belső viták határozzák meg, és azon vitapontok, melyek alapját képezték egyes civilizációknak sokkal különbözőbbek voltak az 1600-as években, mint például manapság⁹. A kor problémái elveszítik területi jellegüket és egyesül a Föld¹⁰ - ezen körülmények között kellene visszatérni az Európai Uniónak a nemzetállami szuverenitáshoz, melynek globalizációval való összefüggését Benoist 2022-es magyarországi látogatásán elhangzott szavai foglalnak össze a legjobban: *„Minél messzebbre jut a globalizáció az egyesítésben, annál nagyobb lesz a széttagolás igénye. Minél teljesebbé teszi a globálist, annál erősebb lesz a lokális igénye. Minél inkább elvonja az Európai Unió a tagállamok szuverenitását, annál erősebb lesz a vágy a népekben, hogy kiálljanak identitásukért.”*¹¹

Elérkezvén tehát a föderalizmus-nemzetállamok közötti ellentéthez dolgozatomat két vizsgálati szempontra alapozom. Egyrészt mit ajánl nekünk a kontinens történelme? Hogyan alakult ki egy olyan Európa, melyben egyáltalán felmerül a nemzetállami függetlenség gondolata? Az európai integráció különböző történelmi szakaszainak vizsgálatával tisztább kép bontakozik ki Európa felépítéséről: bebizonyosodik, hogy a keresztény alapokon felemelkedő kontinens a 17. század környékén szakít a vallási dominanciájával és egyre inkább a népszuverenitás került előtérbe: az Egyesült Államok megalakulása és a francia forradalom eszméi alakították ki a köztársasági gondolkodást és a vele szoros kapcsolatban álló nacionalizmus eszméjét, melyek utat nyitottak a szekuralizációs és

⁹ HARARI Yuval Noah: *21 lecke a 21. századra*. (Budapest: Animus Kiadó 2022) 103.

Pontosan idézve Harari szavait: „(...) minden civilizációban léteznek belső viták. Sőt, ezek a viták határozzák meg őket. Amikor az identitásukat próbálják felvázolni, a legtöbben listát készítenek a közös vonásokról. Ez tévedés. Sokkal jobban tennék, ha a közös konfliktusokról és dilemmákról írnának listát. 1618-ban Európának például nem volt egységes vallási identitása: a vallási konfliktus határozta meg azt. 1618-ban európainak lenni azt jelentette, hogy a megszállottságig komolyan kellett venni az apró eltéréseket a katolikus és a protestáns vagy a kálvinista és a lutheránus tanok között., ölni vagy meghalni is késznek kellett lenni értük. Aki 1618-ban nem foglalkozott ezekkel a konfliktusokkal, az lehetett mondjuk török vagy hindu, de egészen biztosan nem volt európai. (...) (És) mit jelent európainak lenni 2018-ban? (...) Szenvedélyesen vitatkozik a bevándorlásról, az EU-ról és a kapitalizmus korlátairól. (...) A 21. századi európaiak konfliktusai és dilemmái különbözőek az 1618-ban vagy 1940-ben élt elődeikétől, viszont egyre jobban hasonlítanak a kínai vagy indiai kereskedelmi partnereikéhez.”

¹⁰ <https://latoszogblog.hu/aktualis/miert-kerult-valsagba-az-europai-unio-globalizacio-koraban/>

¹¹ Eötvös József Előadások - Alain de Benoist

nemzetállami törekvéseknek. Európa akkori monarchiáinak - melyeknek többségében tucatnyi nemzetiség élt békében - nem okozott gondot az etnikumok kezelése, amíg nem érkezett egy olyan eszmei háttér, mely megnyitotta volna az utat a nemzeti öntudat felébresztéséhez. Ezen kérdésekből és feltevésekből a tanulmány első része az európai egységeszme történetére fókuszál, melynek ismerete nagyban meghatározza a jelenkori európai integrációról alkotott véleményemet.

A tanulmány második felében a jelenkorra fókuszálok, ahol Európát a problémák és a kihívások határozzák meg. A szuverenitás fogalmának területi jellege a globalizáció és a nemzetközi szervezetek megjelenése során deterritorializálódik, válságok idején mégis a nemzetállamokra marad a problémák megoldása. A migráció, a Brexit, a COVID-járvány és az orosz-ukrán háború próbára teszik a kontinens egységét, melyből kirajzolódik egy egyértelmű konklúzió: az Európai Unió jelenlegi formájában nem képes világméretű problémákat kezelni és biztosítani azokat az alapokat (béke, gazdasági stabilitás, jólét fenntartása), melyek létrehozásakor kulcsszerepet játszottak. Hogyan mutatkozik meg az európai válságok során az Unió válságkezelésének gyengesége? Miért áll bukásra jelenleg a szupernacionalitás? Ezen kérdésköröket járom körbe, eljutva ahhoz a konklúzióhoz, hogy jelenleg nincs az államok feletti világszinten megalkott és kikényszeríthető szabályrendszer, továbbra is a nemzetállamok alkotják a világ alapegységeit.

A kontinens népei hisznek az európai egységben és az integráció hatékonyságában. Sikerülhet az, hogy a második világhégés lezárását követően kezdődő európai törekvés lendülete - még ha most valamelyest megtorpanni is látszik - tartós békét, szabadságot és jólétet biztosít Európa polgárainak. Jelen tanulmány célja bebizonyítani, ahhoz, hogy az Európai Unió eszméit meg lehessen valós tartalommal tölteni elengedhetetlen visszamenni a történelmi alapokhoz: a nemzeti szuverenitás, az egyes nemzetek öntudatának misztériuma (házánkban példaként a Szent Korona-tan¹²) és a kontinens keresztény kötődése képzik azon támpontokat, melyekre egy erős és világszinten meghatározó Európa épülhet.

¹² Lásd: Eckhart Ferenc: A Szentkorona-eszme története. (1941).

2. Az európai egységeszme története, dilemmái és kihívásai

Az európai egység létrehozásának gondolata mindig is jelen volt a kontinens történelmében, hiszen egészen a görög poliszoktól kezdve napjainkig találhatunk példát az egyesítési törekvésekre. Egészen egyedi vonás ez globálisan nézve, ugyanis az európai múltban nem igazán számított az, hogy éppen Istentől gondolták a szuverenitás eredését vagy éppen a modernebb népszuverenitást tekintették az adott korszak meghatározó eszméjének, az erősebb hatalmak mindig is törekedtek az egymással való együttműködésre. Érdekes paradoxon, hogy éppen a befelé forduló, individuális nemzetállami korszak - mely az állam sérthetlenségét és külső befolyás mentességét hirdette - kialakulása után (20. század eleje) kezdődött el egy olyan mértékű integrációs törekvés, mely egy újabb szintre fokozta a kontinens - már amúgy sem szegény - egység gondolatának történetét. Felmerül a kérdés: hogyan lehet a kölcsönös egymásrautaltság nemzetközi valóságába belehelyezni a nemzetállam mítoszát?¹³ Egyáltalán milyen gondolatok alapján hitték azt Európa mindenkori államai, hogy az együttműködés - és az ez általi némi önrendelkezési jog feladása - megtérülő vállalkozásnak bizonyulhat?

2.1 *Kezdetleges európai együttműködések: görög és római örökségek, a kereszténység fontossága a kontinensen*

Európának egészen csodálatos történelme és kultúrája a görög és a római alapokra vezethető vissza. Az innen érkező sajátosságok különböztetnek meg minket például az Amerikai Egyesült Államok mesterséges kreációjától: a görögöktől örököltük a filozófiát, a politikai gondolkodást, az alkotmányosság csíráit és a városi polgárság közéleti aktivitásának szerepét, a rómaiaktól pedig az emberi fikción alapuló jogrendszerbe vetett hitet és egyéb keresztény közösség-szervezési elveket¹⁴. A görög városállamok hasonló dilemmával találkoztak, mint a mai EU tagállamok, önálló létezésüket a görög egység megteremtésének törekvései hátráltatták. A konklúzió tanulságos: a városállamok önállóságát fontosabbnak találták, mint az

¹³ BÓKA, Éva.: *Az európai egység gondolat története*. Elérhető: <https://www.eva-boka.name/files/pdf/Az%20európai%20egység%20gondolat%20Bóka%20Éva%2C%202011.pdf>. Letöltés ideje: 2024. 01.11.

¹⁴ BÓKA, 13. lj. 7.

egység érdekeit, bármilyen szövetség alakult ki az egyes részek között, sosem sikerült az együttműködés hosszú távú fenntartása. Ennek oka párhuzamba állítható a mostani EU-ban létező hasonló problémával: míg a városállamokban - hasonlóan a mai államokhoz - a nép beleszólása és akarata irányította a működést (nagyraért ezért tudtak egyes poliszok kiemelkedni a korszak átlagkörülményeihez képest), addig a szövetségek intézményrendszere és személyzete hivatalnokok és képviselők által alkotott homályos tanácsokból állt, melyeknek legitimációja a föderalizmus miatt veszített demokratikus jellegéből.

A görög birodalom bukása után sem szűntek meg az egyesítő törekvések¹⁵: Nagy Sándor makedón király már a világbirodalom eszméjében gondolkozott, majd pedig felemelkedett a Római Birodalom, melyre Európa keresztény gyökerei vezethetők vissza. A birodalom területének expanziója felvetette az egységesítés kérdését, melyet a rómaiak a vallás segítségével teremtettek meg: államvallásá tették a kereszténységet és a meghódított területek változatos hitvilágából egy olyan birodalmat hoztak létre, mely Isten államának földi megtestesülése volt. A legitimáció, a törvények, a politika és a társadalmi szokások is a keresztény értékrend szerint alakultak ki, innen származtathatjuk Európa keresztény gyökereit. A Római Birodalom ezen törekvésével megkezdődött az Isteni szuverenitás korszaka - a keresztény gondolkodás felerősödése, mely melegágyat képzett a kontinens következő ezer évében tapasztalható filozófiai, kulturális és gondolkodásbeli fejlődésnek.

A keresztény egyház viszont nem kötötte a sorsát a Római Birodalomhoz¹⁶, az impérium bukása után továbbra is megkérdőjelezhetetlen keresztény dominancia uralkodott tovább a kontinensen. Az egyház volt az egyetlen olyan intézmény, mely az európai politikai fejlődés alapját képezte. Kialakultak az isteni szuverenitással rendelkező középkori feudális monarchiák és ennek következményeként az államokat összekötő-tömörítő örökösödési szokások¹⁷. A nagy keresztény fellendülés - paradox módon - éppen a keresztes hadjáratok idejében (11-13. század) torpant meg: az a II. Urbán pápa által elgondolt téveszme, hogy Isten igazságosnak tartja a hitetlenek elleni harcot¹⁸, a háborút, éppen konfliktusokat szült a keresztény államok között és

¹⁵ BÓKA, 13. l. 11.

¹⁶ LENDVAI, Ferenc, Nyíri, Kristóf: *A filozófia története*. (Budapest: Kossuth Kiadó 1985). 58.

¹⁷ I. 'Nagy' Lajos például Magyarország mellett Horvátország és Lengyelország királya is lett.

¹⁸ BÓKA, 13. l. 13.

megjelentek az első figyelemreméltóbb ateista, pogány tanok is, továbbá a ma is érezhető kelet-nyugat konfliktus is a keresztes háborúk időszakától eredeztethető.

2.2 Aquinói Szent Tamás és Dante gondolatainak fontossága

Európa keresztes háborúk utáni korszaka az egyház dominanciája és a nemzetállami berendezkedés átmenetét tükrözte. Továbbra is az egyház volt a hatalom legitimálója és az emberi lét értelmének megteremtője, de ezzel párhuzamosan megjelentek az első világi tanok és a nemzet fogalmának elgondolásai is. Ezen jelentős változást Aquinói Szent Tamás filozófiájából ismerhetjük meg, akinek politikai elmélete rendkívül jól tükrözi az egyházi és világi gondolkodás közötti átmenetet. *A teológia foglalata (Summa Theologiae)* c. korszakos művében a skolasztikus gondolkodás mellett érvel, úgy véli, az ész és a tudás nem áll szemben a vallással és a hittel. A legideálisabb államformának a monarchiát tekintette, viszont ezen államformát is úgy képzelte el, hogy egyházi alapon működik, de már keverednek benne a nemzeti állam ismertetőjegyei is. Szent Tamás filozófiája időtállóan bizonyult, hiszen több évtizedig ez a kettősség határozta meg az európai államok fejlődését. A kontinens keresztény alapjainak keveredése a nemzeti törekvésekkel, valamint Szent Tamás azon felvetése, miszerint a racionalitás és a hit nem állnak szemben egymással, véleményem szerint az európai egységtörténet egyik legcsodálatosabb jelensége. Egy jelentős kiindulópont jegyezhető fel: az elő-újkori Európában megjelenő hit és racionalitás együttes továbbélése több évszázadon keresztül meghatározza a kontinens ideológiai fejlődését, melyben egyrészt jelen vannak a keresztény alapok (mai napjainkig is), valamint a később megjelenő világi gondolatok is.

Nem mehetünk el szó nélkül Dante Alighieri gondolatai mellett sem. Nagy József megfogalmazása szerint Dantét „*a népek egyetemes szövetsége, a katolicizmus által ihletett politikai doktrína jegyében létrejött egyesült Európa előhírnökeként is értékeli*”¹⁹, így filozófiája kifejezetten fontos az európai egységeszme történeti ívének elemzésekor. *Monarchia* c. művében megfogalmaz egy

¹⁹ NAGY József: *Dante politikafilozófiájának jogelméleti háttere*. Elérhető: <https://real.mtak.hu/15326/1/REAL-MTA-Bolyai-Dante-Jog-PPKE-PDF-2014-NagyJ.pdf>. Letöltés ideje: 2024. 02. 01. 7.

monarchikus világállamról szóló elképzelést, melynek egysége egy olyan nemzetközi jogrendszerben összpontosul, ami felülírja az államok belső, saját jogrendszerét. Úgy gondolta, az állam három legfőbb céljai közé az igazságosság biztosítása, a béke fenntartása és a szabadság megteremtése tartozik.

Azért nagyszerű Dante gondolkodása, mert a maga 13. századi előrevetítései jelenkorunkban is többé-kevésbé megállják a helyüket. Példaként Dante egyik legjelentősebb gondolatát említem meg, mely szerint a béke biztosítása a modern állam egyik legfontosabb feladata. Európát két súlyosabb válság is megrázta az elmúlt években: 2015-ben a migrációs hullám során érkező terrorizmus, majd a 2020 tavaszán berobbanó Covid-járvány tartotta rettegésben a kontinens lakosságát. Ezen rendkívüli események miatt olyan Európa-szintű konfliktusok bontakoztak ki, melyek egész kormányokat készítettek lemondásra és politikai karriereket tettek tönkre. Viszont ha ugyezen események a középkorban történtek volna meg (a pestis járvány például éppen a 14. században pusztított végig a kontinensen és minden bizonnyal elvétele ugyan, de terrortámadások is akadtak), nem csorbult volna cseppnyit sem az adott király, fejedelem legitimitása. Mégis hogyan lehetséges ez?

A válasz Dantéhoz vezethető vissza, jobban mondva a modern állam feladatkörének meghatározásához. A középkorban senki nem várta el a királytól, hogy védelmet nyújtson népének a terrorizmus és az egészségügyi katasztrófákkal szemben, hiszen nem efféle ígéretekre épült az állam legitimitása²⁰. A modern állam viszont (amit Dante is prognosztizált a béke, a szabadság és az igazságosság fontosságának hangsúlyozásával) - ahogyan elkezdte bővíteni az emberek szabadságérzetét - az olyan különböző generációs emberi jogokkal, mint a békéhez való jog és az egészségügyi ellátáshoz való jog, az emberek egyre inkább az államtól várják a megoldást az efféle rendkívül nehéz helyzetek megoldásához. Államelméleti szempontból fontos, hogy a középkorban tapasztalható rendi gondoskodást felváltotta az állami gondoskodás, így a modern jogállam állampolgárainak intézett jog-adakozás nagyobb felelősséget rótt az államra és az sokkal inkább elszámoltathatóvá vált.

Milyen következtetéseket vonhatunk le ebből napjaink Európai Uniójára? Abban mutatkozik meg a jelenkori EU működésének egyik gyengesége, hogy amikor válsághelyzet van - például járvány vagy terrorizmus - kevésbé tud hatékonyan

²⁰ HARARI, 9. l. 145.

fellépni, mint a nemzetállamok. Lassúság, bénultság, döntésképtelenség övezi intézményrendszerét. A bürokratikus gépezet lomha működése miatt a tagállamok saját bőrükön érzik a veszélyt, így nemzetállami szintre veszik vissza az irányítást, és mindez az Unió elmúlt néhány évében tapasztalható válságaink valamennyinél káoszt és konfliktusokat okozott.

Amit Dante kapcsán felvetettünk, talán a kor egy másik gondolkodóján keresztül meg tudjuk válaszolni. Machiavelli itáliai reneszánsz filozófus a *Fejedelem* című művében fogalmazza meg a cél és az eszköz, illetőleg a politika és az erkölcs összefüggéseit: egy eszköz erkölcsi elítélhetősége szerinte nem változtat a politikai természetén, melyet a cél szempontjából vett sikeressége szab meg. Machiavelli fogalmazza meg először a politika és erkölcs szétválását. A fejedelemnek - esetünkben az Európai Unió vezetésének -, ha sikeres kíván lenni, a cél függvényében kell megválasztania az eszközöket, azonban ennek érdekében olyan felhatalmazott vezetésre van szükség (az Európai Unió szerződések által), ami egy Covid-hoz hasonló veszélyhelyzetben, a nemzetállamok által felhatalmazva hatékony döntéseket hozhat és önállóan választhatja meg az eszközöket. Kérdés persze, hogy milyen szintű bizalomra lenne ehhez szükség a tagállamok részéről és mire alapozva tudjuk ezt a bizalmat kiépíteni.

2.3 Természetjogi-és szerződéselméletek, népjog, a felvilágosodás időszaka

Dante, Aquinói Szent Tamás és Machiavelli gondolatai elvezettek minket a felvilágosodás előszobájába, melynek legfontosabb magánjogi gondolata a természetjog, míg legjelentősebb közjogi fejleménye a népjog (*ius gentium*) és a szerződéselméletek megjelenése volt. Az első jogtudós, aki megpróbálta megfogalmazni a népek egyenjogúsága elvén nyugvó föderális rendszer jogállami alapelveit Francisco Suarez, a spanyol világbirodalom aranykorának gondolkodója volt²¹. A spanyolok világuralmi törkevéseit természetesen nemcsak katonailag és stratégiaileg, de ideológiailag is indokolni kellett, így született meg Suarez *De legibus ac Deo legislatore* c. műve, melyben elválasztotta egymástól a természetjogot és a *ius gentium* jelentését: a természetjog alatt az ember lényegéből származó, veleszületett

²¹ BÓKA, 13. lj. 51.

jogokat értett, a *ius gentium* pedig pedig az írásban lefektetett, emberi együttélésre vonatkozó szabályokat tartalmazta²². Az *ius gentium* tehát tulajdonképpen népjogot jelent, mely sokkal rugalmasabb az ember felett álló természetjognál. Suarez meglátása szerint ugyan az emberek különböző birodalmakban és népekben élnek, de a népjog közjogi, valamint a természetjog magánjogi erejével létrehozható az univerzialitás, az emberiség egysége. Ezennel pedig az európai egységtörténet újabb fejleményeit az idő előrehaladtával sokkal inkább a Suarez által is alátámasztott népjogi gondolkodás, mintsem az addigi egyedüli egyesítő erővel bíró keresztény hit képezte. A *ius gentium* gondolatának megjelenése (ember által alkotott jogszabály) pedig az első írott alkotmányok és a nemzetközi szerződések megjelenéséhez vezetett, mely szintén új korszakot nyitott az addig többnyire történeti szokásjogra támaszkodó európai államoknak.

A népjog megjelenésével az egyházi hatalom egyre inkább perifériára került, megerősödött az állam és a nép szerepe. Az ókori gondolkodók az ember *zoon politikon* - társas lény - jellegében hittek (Arisztotelész), míg a természetjog, az emberi jogok és az újkori filozófia világában már sokkal inkább az emberi individuum volt a középpontban. A középkorban nem szorult magyarázatra a társadalmak kialakulása az ember *zoon politikon* jellege miatt, de a felvilágosodás idején már jogosan merült fel a kérdés, hogy mégis hogyan alkothat több millió individuum egy társadalmat? Ezen kérdésre Hobbes, Locke és Rousseau válaszol fel egy újfajta megközelítést. Hobbes elgondolása azon alapul, hogy az emberi vágyak korlátlanok, hiszen ha az egyik kielégül, helyettesíti azt egy másik. Mivel a vágyaink nyugodtabb kielését szeretnénk magunknak biztosítani, társadalmi szerződést kötünk, mellyel a hatalmat egy független szuverénre bízuk. A szuverén feladata, hogy egységet és rendet teremtsen az emberek között, valamint hogy betartassa a törvényeket. *Leviatán* (1564) című művében fejtegeti, hogy a szuverén (a Leviatán) nem tagja a szerződésnek, ez tehát azt jelenti, hogy Hobbes egy olyan abszolutista állam működését képzelte el, ahol a hatalom nem vonható felelősségre.

John Locke szintén társadalmi szerződést válaszol fel, viszont ő sokkal inkább hisz az ember természetes jóságában. A korszak egyik liberális vezéréként hisz a természetes, mindenkit megillető jogokban, kifejezetten hangsúlyozza az élethez, a

²² ROMMEN, A. Heinrich: *De legibus of Francisco Suarez*. Elérhető: <https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3810&context=ndlr>. Letöltés időpontja: 2024.03.02. 78.

szabadsághoz és a tulajdonhoz való jogainkat. Véleménye szerint azért kell a társadalomnak megállapodnia a szuverén személyében, hogy az egyénnek garantált legyen jogai legmagasabb fokú védelme. Locke a hatalom működését tulajdonképpen egy megbízási szerződésként képzelte el: ha a szuverén nem tudja biztosítani a természetes jogok védelmét, bármikor elmozdítható, a hatalom visszaszáll a népre és az új szuverént választ. Ezen felül a korszak és Locke egyik újítása volt a hatalom korlátozására, megosztására törekvő intézkedések és intézmények szorgalmazása is, melyek végső soron egy mérsékelt alkotmányos monarchia jegyeit rajzolta ki.

Míg Hobbes és Locke éppen a társadalomban élés pozitívumait hangsúlyozza, Jean-Jacques Rousseau úgy gondolja, hogy az ember természetes jóságát pont a társadalom rontja el. A föld felosztásával és a társadalmak kialakulásával egyenlőtlenség keletkezett, az erősebbek elnyomják a gyengéket és versenyzés, önzés keletkezik. Mivel az általa ideálisnak vélt - mondhatni - „természeti állapotba” már nem térhet vissza az ember, új szerződést kell kötni, mely a közösség valamennyi tagjának megállapodásán alapul. Láthatjuk, Rousseau elméletében már megjelenik a nép által gyakorolt hatalom, a Leviatán helyett a nép szuverenitását hangsúlyozza.

A természetjog-népjog kapcsolatát, valamint a társadalmi szerződések egyes elméleteit azon változás érzékeltetése miatt kellett megemlíteni, mely gyökeres változást jelentett az európai államok evolúciós folyamatában. A keresztény alapokon nyugvó, „a trón és az oltár szövetségében”²³ kiépülő monarchiák kora két lépésben ért véget. Először az 1648-as - a harmincéves háborút lezáró - Vesztfáliai-béke jelentett változást, melyet Blutman László foglalt össze teljességében. *„A vesztfáliai rendszer kulcsfogalmai az állam és a szuverenitás. Szuverén államok alkotják, melyek egymástól jogi értelemben függetlenek, egymással egyenlőek, és jellemzően konszenzusos alapon, nemzetközi szerződések (részben nemzetközi szokásjog) útján alakítják ki azt a normarendszert, mely az egymás közötti kapcsolataikat rendezi. Ezzel szemben a középkori európai jogrend alapkövei az uralkodók voltak, melyek bonyolult hűbéri és dinasztikus viszonyok folytán egy hierarchikus, többszintű közösségbe szerveződtek (európai keresztény jogközösség). Ennek élén a pápa állott. E rendszer viszonylagos stabilitását a közös keresztény vallási norma- és intézményrendszer biztosította, mely keretet adott az uralkodók egymás közötti*

²³ MÁTHÉ, Gábor: *Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemi forrásai, 16-20. század.* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2021) 18.

*kapcsolatainak is.*²⁴ Ezen vesztfáliai változások az 1789-es francia forradalomban csúcsosodtak ki, mely népszuverenitást, hatalmi ágak elválasztását és a nemzeti eszmék fellángolását (a nemzetállamok eszmei hátterének kialakulását) eredményezett. Megjelentek az írott alkotmányok, melyek a 19. század elejéig egyáltalán nem voltak jellemzőek az európai államok csodálatosan gazdag szokásjogi és történeti alkotmányos rendjére, valamint az állam szerepe is megváltozott, hiszen az individualizmus által ígért természetes jogkörök kiszélesítésével egyre több szerepet játszott az állam az emberek életében, és egyre nagyobb felelősséggel kellett mindezt tennie.

2.4 *Az atlanti és kontinentális Európa: a tér és a politika kapcsolata Carl Schmitt nyomán*

A jelenkori európai integráció legvitatottabb témája ugyan a föderalisztikus törekvések szembenállása az erős nemzetállamokra épülő Uniót támogatók ellen, de ezen ideológiai konfliktus is visszavezethető egy tágabb, eszmei viszályra, mégpedig Európa liberális és konzervatív részeinek kialakulásához. A kora újkor Európája két párhuzamos dimenzió létezett az immár érezhető nyugat-kelet ellentét kiéleződésével: nyugaton Anglia, Franciaország és a többi atlanti - gyarmatosító - állam (spanyolok, portugálok, hollandok) próbált minél nagyobb haszonra szert tenni az újonnan felfedezett területeken, a kontinentális Európában pedig a németek, Habsburgok, poroszok és oroszok (valamint a balkánról észak felé nyomuló oszmánok) viszálykodtak egymással a területeken. Az atlanti-kontinentális elhatárolás nagyon lényeges, mivel ezen területek későbbi ideológiai fejlődése szempontjából meghatározónak bizonyult a 14-18. századi időszak. Hogyan szakadt el Nyugat-Európa? Miért alakult ki a liberális-konzervatív ellentét?

Carl Schmitt német konzervatív filozófus *A politika fogalma* c. művében ad választ ezen Európa sorsát - még napjainkban is - nagyban befolyásoló kérdésre. Kifejti azon érdekes gondolatát, mi szerint a kora újkori Európa fejlődését a tér és a politika összekapcsolása határozza meg, sőt, a kettő elválaszthatatlan egymástól. A

²⁴ BLUTMAN, László: Szuverenitás, szupranacionalitás, szubszidiaritás. in: FEJES Zsuzsanna, SZALAI Anikó: Államközi kapcsolatok. (Szeged: Iusperitus Kiadó 2019). 84.

tér tehát a Nyugat tengerhez kötöttségét (és ezáltal a gyarmatosítás lehetőségét) és a Kelet kontinentális, zárt jellegét jelenti, és Schmitt arra keresi a választ, hogy az egyes civilizációk elhelyezkedése hogyan alakítja azok politikai és eszmei gondolatait. Birgit Biehler szerint *„Schmitt nagytér-elmélete számára, de nemkülönben a huszadik század világ-és geopolitikai fejlődése számára a tenger és a szárazföld dualizmusának különös jelentősége van. Manapság ezen ellentét teológiai és misztikus hozadékáról gyakran elfeledkeznek a Schmitt-féle analízis-kategóriák geopolitikailag interpretált értelmezéseiben.”*²⁵ Schmitt szerint az atlanti hatalmak *„mindig meghatározott ideológiai pozíciókból kiindulva cselekszenek. Folyton a korlátlan ipari fejlődés nevében lépnek fel, (...) mindig a szabad kereskedelem és a szabad mozgás igényét hangsúlyozzák.”*²⁶ Ennek schmitti magyarázata az elhelyezkedéshez vezethető vissza, a tenger nem ismeri az állandó tér, a rend és a hely fogalmait, nincsenek határvonalak, mindenki saját belátása szerint cselekedhet. A tenger alapot teremtett egy olyan civilizációnak, melynek legfőbb értékei éppen annak változó és kötetlen adottságai miatt a liberalizmus eszméjén szerevezték társadalmukat már egészen a kora újkor kezdetétől - ezeket az államokat (pl. Anglia, Franciaország és később az Egyesült Államok) nevezte Schmitt thalasszokratikus hatalmaknak. Ezzel ellentétben Schmitt felvázolta a kontinens másik civilizációját (tellurokratikus civilizáció), mely kontinentális elhelyezkedése miatt egészen más eszmei fejlődésen ment keresztül. Szárazföldi adottságai miatt léteznek fizikai határok, megfogható egységek, rend, természet, törvény és állandóság: ezen tulajdonságok alakították Közép-és Kelet-Európa konzervatív, színes jogrendű, hagyományokra alapuló fejlődését.

Az elhatárolás egyértelműen látható, ha a mai Európa viszonyai közé szeretnénk helyezni Schmitt elméletét. Létezik egy Anglia által eszmeileg és gazdaságilag irányított atlanti blokk, amiben az Egyesült Államokon - mely kulturális, eszmei, gazdasági és társadalmi hagyományai híján csupán „teste” lehet a mai berendezkedésnek, Anglia pedig az „esze” -, Kanadán és Ausztrálián kívül magában foglalja az Európai Unió nyugati, a liberalizmus eszméjén alapuló föderalizmust támogató részét, míg a kontinens bentebbi részén a

²⁵ KISS, 6. lj. 26.

²⁶ SCHMITT, Carl: *A politika fogalma*. (Budapest: Osiris Kiadó 2002) Elérhető: <https://www.szaktars.hu/osiris/view/schmitt-carl-a-politikai-fogalma-valogatott-politika-es-allamelméleti-tanulmányok-bibliotheca-iuridica-publicationes-cathedrarum-2002/?pg=0&layout=s>. Letöltés időpontja: 2024. 01. 24. 19.

meghatározhatatlan Közép-Európában, valamint Keleten pedig a konzervatív, nemzetállami berendezkedést szorgalmazó Európai Uniót választják. Az a tény, hogy az atlanti államok geopolitikai fenyegetettsége lényegesen alacsonyabb a tengeri határok miatt, mint a „landlocked” szárazföldi hatalmaké, meghatározó volt az újkori történelemben, ugyanis a szárazföldi kis-és középhatalmak szuverenitásról alkotott felfogásuk jelentősen eltérő utat jár be, mint az atlanti hatalmaké.

2.5 Nemzetállamok kialakulása: a francia forradalom utáni Európa jellemzése

A felvilágosult Európa a 19. század második felére teljesen új jogi és társadalmi alapokon működött, hiszen a nép kezébe került a hatalom, megerősödtek a nemzetállamok, valamint a gazdaságban egyre inkább meghatározó kapitalizmus szabályai voltak irányadóak. Mindezen újdonságok ellenére államelméleti szempontból tovább bonyolódottak a körülmények és a stagnálás helyett újfent jelentős változásokat hozott a 19. század felvilágosodás utáni, valamint a második világháború vége közötti időszak. A fordulat egy paradoxonra épül, ugyanis kialakultak a nemzetállamok, univerzálisan elfogadottá vált a nemzeti önrendelkezés és az egyes etnikumok és népek jogainak biztosítása, ennek ellenére nem szűntek meg az egység iránti törekvések. A középkorral és az újkorral ellentétben a modern kori Európában nem a keresztény hit és az egyéb filozófiai elgondolások alapján, hanem az ipari forradalom által beindított gyakorlatban létező - nevezhetjük már abban a korban is - globalizációs folyamatok (infrastruktúra növekedés, háborúk, vasút megjelenése, gazdasági válságok, járványok stb.) miatt olyan addig nem látott problémák és kihívások merültek fel, melyek nem álltak meg az államhatároknál, így az államok felismerték, hogy önmagukban már nem lennének képesek ellátni a hagyományos állami funkciókat, elkerülhetetlen a társulás, *államkapcsolatok* jöttek létre (Deák Ferenc kiegyezési törekvései is a magyar közjogi jogfolytonosság visszaállítása mellett afféle célként is szolgált, hogy az osztrák-magyar együttélés 1848-ban kezdődő válságát helyreállítsa, és az Osztrák-Magyar Monarchia létrehozásával biztosítsa szuverenitásunkat - és történeti alkotmányos eszméink továbbélését - egy stabil monarchia). Georg Jellinek munkássága tárja fel ennek jelentőségét, aki azt mondja,

hogy az államkapcsolatok „két vagy több állam jogi alapon nyugvó tartós kapcsolata”²⁷, valamint elkülönít ezen kategórián belül konföderációt és föderációt²⁸.

Az államkapcsolatok korszaka már egyenesen az Európai Unió létrehozásához vezet el minket. A globalizáció hatására a nemzetgazdaság fogalma elértéktelenedett és immáron a kapitalizmus nyújtotta világ gazdaságra helyeződött a hangsúly. Sürgetett az integráció folyamatának beindítása, melyben a nemzetállamok féket jelentettek, hiszen a legfontosabb kérdés továbbra is az egyes nemzetek szuverenitásának garantálása volt. Mennyi engedhető át a közösbe, és mennyi szükséges a nemzeti önrendelkezés fenntartásához? Egyáltalán szükséges a nemzeti önrendelkezés, ha létrejön egy Európát átfogó szövetségrendszer? Ezen kérdések megfajtásáról szólt Európa második világháború utáni időszaka.

²⁷ FEJES, Zsuzsanna: *Az Európai Unió államtana*. Elérhető:

https://eta.bibl.u-szeged.hu/3504/86/Államelmélet_9.olvasólecke_jav.pdf. Letöltés időpontja: 2024.02.20. 2.

²⁸ Jellinek a föderáció és a konföderáció mellett további államkapcsolatokat különített el:

Föderáció: más néven szövetségi állam, amelyben a szuverenitás a központi hatalom és a tagállamok között megosztásra kerül. A föderációkat legalább kettő hatalmi szint egymás mellett való létezése jellemzi, és a hatalom jelentős része e hatalmi szintek között oszlik meg.

Konföderáció: más néven államszövetség, az államkapcsolatok, azon belül is az összetett államok egyik típusa, amelyet egyes szuverén államok egymással megkötött szerződéssel hoznak létre.

Perszonálunió: két (esetleg több) független állam olyan szövetsége, amelyet a közös uralkodó személye kapcsol össze.

Függő állam: főállamnak katonai engedelmességgel vagy gazdasági szolgáltatással, sarccal tartozó ország, terület.

Protektorátus: két államalakulat között függő viszonyt eredményező nemzetközi jogi kapcsolat, amelynek során a protektori szerepben fellépő állam védnökséget vállal a másik állam felett.

Forrás: Közzolgálati Online Lexikon.

3. Az Európai Unió kihívásai: a szuverenitás fogalmának változásai, a jelenkori válságok kezelésének problémái

Az európai egységtörténelem jelenlegi utolsó állomása az Európa Unió kialakulásának folyamata. A második világháború után az európai egység megteremtése elsősorban a kontinens örök békéje és gazdasági jóléte megteremtése érdekében jött létre. Látható, hogy a háború elkerülése és a kontinensben rejlő hatalmas gazdasági potenciál kiaknázása érdekében az - ugyan elsőként kizárólag gazdasági célok végrehajtása végett létrejövő - integráció számára egyre fontosabbá vált a nemzetek felett álló közös döntések meghozatala és a szövetség államiságának elmélyítése. Az intézményrendszer rohamos fejlődése és az európai jogrendszer harmonizálása során viszont éppen Európa legcsodálatosabb tulajdonságai maradtak feledésben: a kontinens több ezer éves történelmét lezártak tekintették és egy új fejezetet akartak nyitni, a földrész nemzetállami diverzitása sem lett figyelembe véve, mivel a közös államiság létrehozása érdekében elkerülhetetlen egyes nemzeti jogkörök megvonása, valamint korlátozták a tagállamok egymás közötti viszonyait is, hiszen az Unión belüli tagállamok kizárólag a szövetség „univerzális” szabályai szerint léphettek innentől kezdve kapcsolatba egymással. Tanulságos Fejes Zsuzsanna értékelése: *„Már a 19. században formálódó európai egységtervek is jelzik azt a problémát, amely az Európában dominálóvá váló szuverén polgári nemzetállamok szervezése során keletkezett. A politikát és a kultúrát egyesítő, homogenizáló európai nemzetállamok kormányai nem fordítottak kellő figyelmet a belső viszonyok modernizálása során arra, hogy azzal párhuzamosan kialakítsák a nemzetállamok közötti békés szövetségi politika alapjait és intézményeit, és ezzel együtt egy közös európai tudatosságot teremtsenek. Úgy gondolták, hogy a demokratikus intézményekkel és jogrendszerrel rendelkező, fokozatosan modernizálódó szuverén nemzetállamok a jogharmonizáció révén automatikusan fognak demokratikus szövetségi politikát kialakítani.”*²⁹ A tévesen meghatározott irányvonal több elméleti és gyakorlati problémát is kreált, melyek tisztázása elengedhetetlen az Unió jelenkori válsághelyzetének megértéséhez és kiküszöböléséhez.

²⁹ FEJES, Zsuzsanna: *Az Európai Unió államtani jellege*. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/36318/1/juridpol_forum_004_001_055-067.pdf. Letöltés időpontja: 2024.02.11. 55-56.

3.1 A szuverenitás fogalmának változása az európai integrációban

A világ történelmében rengeteg minden változott, viszont a lényegi kiindulópont továbbra is ugyanaz, a szuverenitás. Számtalan államelméleti fogalomra gondolhatunk - állam, monarchia, nemzetközi jogrendszer, nép, nemzetállam -, a szuverenitás kérdése mindig elsődleges szempont. A szakirodalom Jean Bodint tekinti a szuverenitás első nagy gondolkodójának, aki a *Hat könyv a köztársaságról* c. művében ismerteti a szuverenitásról alkotott elképzeléseit. Bodin a hagyományos újkori területi szuverenitás képviselőjeként úgy gondolta, hogy „a Földön nem egy, hanem számos szuverén (állam) van, mely mindegyik a legfőbb hatalommal rendelkezik. Így az állam szuverenitása területi értelemben korlátozott. Minden állam legfőbb hatalma alapvetően – bár jelentős kivételekkel – a saját területére korlátozódik. A szuverenitás ezen vonatkozását területi főhatalomnak is nevezik.”³⁰ Ezen gondolatmenet a nemzetállami szuverenitás alapja. Bodin teljesen helytálló gondolatai nem kizárólag előrevetítették a szuverén nemzetállamok időszakát, de a vesztfáliai békeszerződések után több száz évig érvényben is maradtak. Blutman László tanulmányában viszont két olyan tényezőt emel ki, melyek veszélyt jelenthetnek a szuverenitás fogalmának berögzült jelentésére, a globalizációt és a nemzetközi szervezetek hatalmának felemelkedését.

Az újkorban hatalom territorizálódásáról beszéltünk, a modern világban pedig éppen az ellenkezője történik, elérkeztünk a hatalom deterritorializálódásának időszakába. Az Európai Unió a globalizációs folyamatok hatásának egyik haszon-vagy hátrányélvezője, így a szövetséget alkotó tagállamok teljesen jogosan kérik számon a szuverenitás tiszteletben tartásának hiányát. Az internet, a mesterséges intelligencia, a nemzetközi vállalatok digitális, kézzel nem fogható szolgáltatásai mind-mind hozzátesznek a szuverenitás fogalmának változásához. A már említett Yuval Harari is alátámasztja ezen érvelést, ő úgy gondolja, hogy „*az internet most szabad, törvények kívüli zóna, ami pusztítja az állami szuverenitást, semmibe veszi a határokat, betör a magánszférába, és talán a legszörnyűbb globális biztonsági kockázatot jelent mind közül.*”³¹ Az adat hamarosan fontosabb lesz, mint a nemzetek? Az Európai Unió

³⁰ BLUTMAN, 24. l. 80.

³¹ HARARI, Yuval Noah: *Homo Deus - A holnap rövid története*. (Budapest: Animus 2022). 322.

nem követheti el azt a hibát, hogy ahelyett, hogy a saját nemzetállami struktúrájából származó hagyományok, értékek és eszmék segítségével próbálná tartalommal megtölteni a bevezető részben Delors által felvetett szimbólumokat, átengedi a teret a big datának, az algoritmusoknak és a globalizáció egyéb szüleményeinek. Ezen újdonságokat természetesen az államok - akár az Unió segítségével - saját előnyeikre fordíthatják, de kizárólag a nemzetállami szupremácia megtartása mellett.

A szuverenitás mellett érdemes megemlíteni egy másik jelentős értékelési szempontot, a szubszidiaritás elvét is. A szubszidiaritás elvét köztudottan az 1992/93-as Maastrichti Szerződés emelte be az Unió politikai életébe, de sokan nem tudják, hogy ezen gondolatot Catherine Lalumière fogalmazta meg elsőként, ami egy református elv (Emdeni Zsinat elve az együttéléséről 1571-ből). Lényege, hogy a legalsóbb szinten kell eldönteni minden kérdést; a felettes szerv csak akkor avatkozzon be egy ügybe, ha az lokális, helyi szinten nem megoldható. A szubszidiaritás határozottan a nemzetállamok védelme érdekében lett szerződésbe foglalva, viszont mivel egy nehezen megfogható fogalomról beszélünk, a szupranacionális jogalkotás rendíthetetlen gépezetére nem igazán jelent akadályt.

A Lisszaboni szerződéssel mint azt később még említeni fogjuk, több mint negyven új jogosítványt vontak magukhoz az európai intézmények. Fontos, hogy megtaláljuk a működés során az egyensúlyt a közös területek, közös döntéshozatal és a nemzetállami döntések között, figyelembe véve az egyes szakterületek sajátosságait, az adott nemzeti érdekeket, illetve egyes tagállamok történelmi hagyományait, szokásjogait. Nekünk magyaroknak van erre jó példánk, hiszen a Deák-féle kiegyezéssel létrejött államalakulat egyszerre volt haladó, modern, hagyománytisztelő és nem utolsó sorban működőképes irányítási konstrukció. Meg tudunk a jelenkori Európai Unióban is találni egy ilyen közös metszetet?

Összegezve tehát, a szuverenitás fogalma újraértelmeződik. A következőkben négy olyan jelenkori válságról kell szót ejteni, melyek bizonyítják azt a tényt, hogy a szuverenitás fogalmának változásai ellenére továbbra is a nemzetállamok alkotják a világ alapegységeit, hiszen kihívások idején hirtelen erejét veszíti a szupranacionalitás, egyedül hagyva a nemzeteket - amikor is egyszerre értelmet nyer

a szerződésekben megfogalmazott szubszidiaritás, vagyis a polgárokhoz lehető legközelebbi szinten meghozott döntés.

3.2 Európa 21. századi kihívásai

Az Európai Uniónak a 2000-es évektől folyamatosan szembe kellett néznie különböző kihívásokkal, amelyek próbára tették az egyesült Európa intézményrendszerét, a szerződések időtállóságát és a tagállamok lojalitását, együttműködési képességét is. Az alábbiakban több olyan történet, jelenséget veszek górcső alá - a teljesség igénye nélkül, hiszen egyesével is tanulmány készülhetne belőlük -, amelyek valóban 'szakítópróbát' jelentettek az egyesült Európa életében.

3.2.1 A Brexit

A Brexit szó az Egyesült Királyság kilépését jelenti az Európai Unióból. Bár nagyon sokan az utolsó pillanatig hittek a britek bennmaradásában, 2016-ban igen magas részvétel mellett a szűk többség a kilépés mellett döntött. Az érvényes népszavazás után a britek a maastrichti szerződés 50. cikkelye értelmében indították el a kilépési folyamatot. A mai napig vita van arról, hogy a brexitnek mélyebb strukturális, intézményi okai voltak, vagy rövidtávú politikai haszonszerzés miatt következett be ez a globális térben is meghatározó pillanat. Amennyiben a brexit strukturális oldalát akarjuk megragadni, azt Orbán Balázs szavai fejezik ki leginkább, aki *Az EU brit szemmel* című könyv bemutatóján értékelte a történeteket: „Ha Brüsszel nem veszi komolyan, hogy egyes tagállamok úgy érzik, hogy kettős mércét alkalmaznak velük szemben, hogy nekik nincs esélyük arra, hogy az akaratukat érvényesítsék, a brüsszeli intézmények hatása olyan nagy, hogy az az ő alkotmányos felfogásukkal, kulturális közegükkel nem összeegyeztethető, abból tragikus következmények születnek. Ez a Brexit tanulsága.”³² Amennyiben a brit belpolitikai okokat keressük, Kaszap Márton *A brexit forgatókönyvei és hatásai* című könyvében foglaltak nyújthatnak kiindulópontot: „A nagy kérdés már csak az maradt, hogyan lehet úgy a brit–EU kapcsolatokat a 2015-ös választások

³² <https://www.origo.hu/itthon/2019/11/brexit-jobb-bent-mint-kint>

meghatározó elemévé tenni, hogy az egyértelmű és tiszta választás elé állítsa a szavazókat – amely tehát a Crosby-féle stratégia egyik meghatározó eleme volt. Erre a választ David Cameron 2013. január 23-án elmondott Bloomberg-beszéde adta meg, amely kilátásba helyezte, hogy a Konzervatív Párt sikeres újraválasztása esetén üggyöntő népszavazást írnak ki a brit EU-tagságról. Az ötlet nemcsak jól megragadható témát jelentett, hanem kilátásba helyezte: az újraválasztás után, de még a népszavazás előtt Cameron reformtárgyalásokat folytat az EU-val az ország kedvezőbb tagállami feltételeinek biztosítása érdekében.”³³ Sajnos sem a brexithez vezető út, sem pedig az azt követő tárgyalások nem az együttműködésről szóltak, pláne nem arról, hogy az európai vezetők a jövőre nézve a megfelelő következtetéseket vonják le és jobbra tegyék a nagy európai projektet. Az EU erőt akart mutatni, ironikus módon ezzel leplezte le saját gyengeségét.

3.2.2 A migrációs válság

„Migráción általában a népességnek a közigazgatási vagy politikai határok átlépésével járó egyéni vagy csoportos helyváltoztatását értjük.”³⁴ „(...) A migráció lehet önkéntes vagy külső tényezők által generált, egyéni vagy csoportos, a lakóhely taszítása vagy az új terület vonzása miatt kialakuló, ideiglenes vagy tartós, alkalmoszerű vagy ismétlődő, elvándorlás vagy bevándorlás, illetve legális (reguláris) vagy illegális (irreguláris).”³⁵ A bevándorlás nem újdonság Kelet-Európában. A folyamat kezdete a második világháború utáni időkre tehető, amikor azért kezdték ösztönözni a bevándorlást, hogy pótolják a hiányzó munkaerőt. Annak idején úgy gondolták, hogy a munkaerő-áramlás csak időleges lesz, hiszen akik ide jönnek dolgozni, az elegendő anyagi feltételek megszerzése után visszatérnek hazájukba. Nos, ez akkor sem és most sem így történt. Ma a bevándorlást – amiről elsősorban azt terjesztik, hogy menekülteket és üldözötteket fogadunk be – az EU vezetői egy pozitív folyamatnak tekintik, úgy gondolják, hogy ezzel pótolni lehet a hiányzó munkaerőt, ellensúlyozni lehet a születésszámok csökkenéséből adódó

³³ KASZAP Márton: *A brexit és a brit pártverseny*. In: Halmai Péter: *A brexit forgatókönyvei és hatásai*. (Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2020). 54.

³⁴ HAUTZINGER Zoltán, HEGEDŰS Judit, KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*. (Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2014. 5-7.

³⁵ 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről

demográfiai válságot, valamint, hogy jótékony hatással van az európai gazdaságra. A migráció nem valamiféle csodaszer az elöregedő Európa számára. Daniele Scalea a *Migráció – A populisták igaza* című könyvében azt írja „(...) *nem szegények és nem is üldözöttek abban az országban, ahonnan jönnek, és amikor elhagyják a hazájukat, nem állnak meg az első biztonságos helyen, hanem megpróbálnak eljutni Európába, és lehetőleg oda, ahol több munkalehetőség vagy szociális támogatás jut az embereknek, mert a céljuk a meggazdagodás.*”³⁶ Több országnak is súlyos problémákat és jelentős kiadásokat okoz a migráció, gondoljunk csak Görögország parti védelmére és befogadóállomásaira, Magyarország határkerítésének fenntartására, Olaszország parti védelmére, befogadó állomásaira, illetve a megjelenő migránsáradat kezelésének költségeire. Ez utóbbival kapcsolatban Scalea megjegyzi, hogy „*az őshonos lakosság alsó rétegeinek nemcsak a munkahelyeken kell osztozniuk az újonnan érkezettekkel, hanem a jóléti állam javain is: a szociális lakások, a támogatások, a kórházak és az állami iskolák olyan javak, amelyek az esetek túlnyomó többségében nem növekednek a többnyire alacsony jövedelmű új bevándorló érkezésével.*”³⁷ A jelenlegi európai vezetés nem igazán érti a tagállamok felvetéseit és nem érzékeli az európai polgárok egyre növekvő ellenérzését. Ehelyett az Európai Parlament LIBE bizottsága (Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság) elfogadta a migrációs paktumot, amelynek pontjai egyebek mellett kimondják, hogy a tagállamok választhatnak a menedékkérők befogadása, pénzügyi hozzájárulás vagy operatív támogatás nyújtása között. Ebben nincs korlátozás, nincs határvédelem, nincs arról szó, hogyan lehetne az Európába történő belépést jogi keretek közé szorítani, pusztán azt a célt szolgálja, hogy a korlátlan befogadást szétterítse az összes tagállamra, akik annyiban dönthetnek, hogy befogadnak vagy fizetnek.

Mindent összevetve, a migráció az Európai Unió problémáinak egyik leghomályosabb területe. Aki a tiszta jogi kereteken belül gondolkodik, nem talál választ, hogy a 2015 óta felerősödött migrációval kapcsolatban mi jár az európai vezetők fejében. Sem demográfiai, gazdasági és jelenkori politikai indok nem igazolja annak szükségességét. Magyarország példája segítséget nyújt a tanulmány elején felvetett föderalisztikus Európa - erős nemzetállamokra épülő Európa kérdésében. Mi értelme az olyan szövetségnek, melyben a tagállamok a rájuk erőltetett problémák

³⁶ SCALEA Daniele: *Migráció – A populisták igaza*. (Budapest: Alapjogokért Központ 2023). 171.

³⁷ SCALEA, 36. l. 171.

alapján ítélik meg az egységet, és nem annak jó tulajdonságai, nyújtott előnyei alapján? A legfontosabb érv a nemzetállamok jelenleg zajló vitákban bizonyuló igaza miatt az, hogy nem beszéljünk migrációs válságról, ha például az összes tagállam közül csak Magyarországnak vagy Lengyelországnak lenne az erőltetett bevándorlás miatt problémája.

A probléma területi és történelmi jellegű. A tanulmány első részében tárgyalt Schmitt által felvázolt kontinentális Közép-és Kelet-Európa történelmi, elhelyezkedési és kulturális adottságai nem teszik lehetővé a sokszínű társadalom létezését, hiszen az ezen területen élő emberek államelméleti értelemben 'kultúr-nemzetekben' élnek, az egyes nemzetképző tényezők (nyelv, közös őstől való származás, közös történelem, önrendelkezés-jog, szolidaritás)³⁸ alakítják identitás tudatukat (ellenben a politikai nemzettel, ahol az állampolgárság az, ami az emberek 'identitástudatát' képezi). Nem a migráció összeurópai ellenzése mellett érvelek, hanem a kontinens történelmi és kulturális örökségeinek fenntartása iránt. A menekültek befogadása, a viszontagságos területen élők számára való új lehetőség nyújtása és talán még a kizárólag csak az Európában való letelepedést megcélozók integrálása lehetséges egyes - a következményeket vállaló - országok számára, de nem képezhet európai ellentétet. Ellentétet pedig csakis az erőltetés, a homályosság és a logika hiánya képez, pontosan ami manapság történik.

3.2.3 A Covid-járvány

A globálisan rengeteg emberéletet követelő járvány súlyos problémákat okozott világszerte, Európában és hazánkban is. Ennek oka az oltóanyag hiánya, a karanténok, a határok lezárása és ezáltal a globális ellátási útvonalak egyik napról a másikra történő megszűnése, de legalábbis lassulása. Olyan események és változások történtek akár óráról órára is, melyek még a kontinens legtöbb élettapasztalattal rendelkező rétegének is újdonság volt. A turizmus leállt, a légitforgalom minimálisra korlátozódott, gyárak zártak be vagy csökkentették kapacitásukat, munkahelyek szűntek meg, a pénzpiacok zuhanásba kezdtek – hogy csak a legfontosabb hatásokat említsük. Sajnos az Európai Unióban ez a válság is megmutatta, hogy egy hirtelen probléma milyen bénultságot tud okozni és az intézmények működése képtelen a már

³⁸ FEJES, Zsuzsanna: *Nemzet és állam: nacionalizmus*. Elérhető: https://eta.bibl.u-szeged.hu/3504/84/Államelmélet_7.olvasólecke_jav.pdf. Letöltés időpontja: 2024.01.03. 2.

jól 'megszokott' bürokratikus folyamat helyett gyorsan reagálni. Nehezen ismertük fel a problémát, nem tudtuk egységesen kezelni a schengeni határok lezárását, lassan döntött az EU az oltások elfogadásáról, az oltások beszerzéséről, nem beszélve a keletről érkező vakcinák engedélyezésének keverését a Kelet-ellenességgel. A Covid-járvány 2019-ben tört ki, 2020. márciusában alkotott prioritásokat az EU a maga számára járvány kezelésére, 2020. decemberében kezdett oltási kampányba, amivel csak 2022. júniusára értük el a megcélzott átoltottsági szintet. A járvány kitörése, annak gyors terjedése és az embereket korlátozó intézkedések sem róhatóak fel az Unió számlájára, hiszen egy világméretű problémával kellett felvenni a kesztyűt. A többszörös ideológiai alapon meghozott döntések, az esetleges keleti vakcinát használó országok nyílt támadása, valamint a szembetűnő tanácstalanság és lomhaság viszont újfent elbizonytalanították az emberek nagy részét a szövetség fontosságáról és hasznosságáról. Az emberek befelé fordultak és saját államuktól várták a megoldást, mely bizonyítékként szolgál arra, hogy jelenleg az Európai Unió nem áll készen világméretű problémák kezelésére. A Covid-járvány kezelése során is a demokrácia-deficit volt megfigyelhető: a tagállami szinten létező jogalkotó-végrehajtó-kikényszerítő hatalom nemzetek feletti szinten nem értelmezhető úgy, mint a nemzetállamban. Egy nemzeti határokat túllépő probléma esetén nincs nemzetek feletti intézmény, mely a válságot egységesen kezelni képes lenne.

3.3.4 Az orosz-ukrán konfliktus

Európa gazdasága még nem tért magához a COVID okozta gazdasági és pénzügyi problémákból, a migrációs nyomás szintén nem enyhült, mikor egy 2014 óta folyamatosan felépülő geopolitikai konfliktus közepén találta magát az Európai Unió, ez pedig a 2022 februárjában kicsúcsosodó orosz-ukrán konfliktus. Mindenek előtt háború érkezett az Európai Unió határaihoz. Ez a konfliktus globálisan megosztja a nemzetállamokat, az országok közötti együttműködéseket és a katonai szövetségeket. A jelenlegi állapotok a második világháború után kialakult hidegháborúhoz hasonlóak, azzal együtt, hogy könnyen egy világméretű katasztrófába sodródhatunk. Az Európai Unió szerepe talán az eddigi válságokhoz képest is fontosabb, hiszen a második világháború után megfogalmazott legfontosabb alapelve, a béke fenntartása került veszélybe. Kohl, Delors, Mitterrand, Benoist és

valamennyi európeér gondolkodó talán más-más bejárható utakat és jövőképet vízionált, viszont egy dologban konszenzust alkottak: a jelenlegi európai integráció a béke fenntartására épül. Európa történelme háborúk történelme, viszont a múlt egyre inkább kísért és fenyeget. Az Unió azzal, hogy kezébe vette az irányítást a háborús övezettel való kapcsolat fenntartására, rendkívül nehéz feladatra vállalkozik: össze kell tartsa a nemzetállamok különböző érdekeit és adottságait (például azt, hogy egyes országok szomszédságában zajlik jelenleg a háború), meg kell határoznia egy egységes, mindenki számára elfogadható válságkezelési tervezetet, és ha minden kötél - azaz gazdasági, politikai és egyéb érdek - szakad, akkor is kötelezettséget kell vállalnia az európai államok protekciójára. Egy eszkalálódó, kiterjedő háború Európa vesztét is jelentheti, így kiemelt jelentősége van az együttműködésnek, valamennyi tagállam meghallgatásának, az ésszerűségnek és a béke fenntartásának, azaz azoknak az ígéreteknek, melynek annak idején az Európai Unió megalakult.

Négy önmagában is súlyos problémát, válságot vetettem fel, amelyek megoldása egyenként sem egyszerű feladat, pláne, ha ezeket egyszerre kell kezelni. A tanulmány szempontjából inkább az a fontos kérdés, hogy az EU intézményrendszere tud-e – tudott-e – olyan hatékonyan és gyorsan döntéseket hozni, mint amit a helyzet megkíván, vagy amit egy nemzetállam kormánya a nemzeti parlamentjében meg tud hozni. A jövő nyitott kérdései, hogy megreformálható-e az EU intézményrendszere, hogy ilyen válsághelyzetekben hatékony tudjon maradni? Tudnak-e, képesek-e annyi szuverenitást átadni a tagországok Brüsszelnek, hogy az ütőképes működést eredményezzen? Tud-e ehhez Brüsszel, az EU intézményrendszere megfelelő, elégséges, ehhez szükséges bizalmat kiépíteni, megfelelő garanciákat biztosítani a tagországok irányába?

4. Összefoglalás

“Az teszi széppé a sivatagot (...), hogy valahol egy kutat rejt.”

(Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg)

Tanulmányom során az európai egység gondolat fejlődésével és az Európai Unió jelenkori kihívásaival és válságaival foglalkoztam. A felvázolt egységtörténeti szempontokat figyelembe véve Európa történelme egy olyan folyamat, mely az antikvitásból, mint az európai államfejlődés bölcsőjéből elvezet a szuverén nemzetállami függetlenséghez. Mindez mit jelent a kontinens történelmében? Egyrészt azt, hogy a római alapokon nyugvó Európa keresztény öröksége mind a mai napig meghatározó, így a rómaiak óta eltelt évszázadok szekuralizációs törekvései ellenére az európai társadalmi, jogi és politikai kultúra nem vonatkoztatható el a múltban kialakult hagyományoktól. Véleményem szerint Európa legnagyobb erőssége éppen az a Dante, Aquinói Szent Tamás és Machiavelli nyomán megfogalmazott tény, mely szerint Európában a hit és a racionalitás, az egyházi és világi tanok együttesen élnek tovább. A jelenkori Európai Uniónak a misztikum mesterséges visszaszorítása, figyelmen kívül hagyása helyett ezen adottságokat kellene kihasználnia egy modern, rugalmas szövetség kialakításához.

Az egység gondolat újabb fontos állomását képezik a természetjogi és népjogi megközelítések, melyet utat nyitottak egy új korszak, a nemzetállamok felemelkedéséig. A jelentős változást itt az emberi individuum előtérbe helyezése jelentette, megjelentek a társadalmi szerződésről szóló első elgondolások is. A bekövetkezett változások a felvilágosodás ideológiai alapját képezték, ahol már egyértelműen a nemzetállami gondolkodás (nemzeti önrendelkezés, etnikumok és népek jogai) a meghatározó. Az egységtörténeti fejlődés végén azt a konklúziót vontam le, hogy ezen időszak egy érdekes paradoxonra épül, hiszen a megerősödött, önrendelkező nemzetállamok lesznek ugyan a kontinens alapegységei, de az első ipari forradalom által megindított határokat nem tisztelő folyamatok hatásai miatt kénytelenek függetlenedésük után államkapcsolatokba szerveződni. Ez pedig már az Európai Unió megalapításához vezetett.

A tanulmány második részében a szuverenitás fogalom változásaival és négy jelenkori válsághelyzettel foglalkoztam (Brexit, migráció, Covid-járvány és az orosz-ukrán konfliktus). Megállapítható, hogy az európai egységtörténet rohamos változásai során az állam szuverenitásának fontossága volt a legállandóbb tényező. A modern Európai Unióban felismerhető a területi szuverenitás deterritorializálódása, mely a globalizáció és a nemzetközi szervezetek térnyerése miatt következik be.

Az Európai Unió mai helyzetét jól mutatja, hogy a bemutatott válságok közül több is párhuzamosan van jelen a kontinensen. Mindezen kihívások véleményem szerint az intézményrendszerből fakadó demokrácia-deficittel és a nemzetek feletti struktúra lomhaságával, döntésképtelenségével vannak összefüggésben. A válsághelyzetek bemutatása során szembeűnő volt számomra az, hogy problémák idején a nemzetállamoknak saját hatáskörben kellett elhárítani az akadályokat, mi több sok esetben az Unió bürokrácia - segítség híján - még további akadályokat kreált.

A bevezetésben már említett Alain de Benoist filozófushoz térek vissza, aki úgy véli, az európai építkezés a kezdetektől fogva a józan észnek ellentmondó utat követ. Ezen megállapítását négy pontban foglalja össze.

- 1.) A kiindulópont a gazdaság és a kereskedelem volt, nem a politika és a kultúra, mert az alapítók azt képzelték, hogy a gazdasági összetartozás automatikusan politikai összetartozáshoz vezet.
- 2.) Az egységes Európát felülről próbálták létrehozni, nem pedig alulról.
- 3.) Erőltették a gyors bővítést, holott a jelölt országok még nem készültek fel a tagságra, nem álltak készen a szükséges politikai struktúrák.
- 4.) Mindmáig elmaradt Európa határainak kijelölése és az európai integráció végcéljának megfogalmazása.”³⁹

Úgy gondolom, ezen négy felvetés jól összefoglalja azokat a problémákat, amelyekre az előző fejezetekben rávilágítottam a történelmi síkokon és a jelenben tapasztalt problémákon keresztül.

Az alapítók úgy gondolták, hogy az egyre erősebb gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok egy idő után magukkal hozzák a politikai uniót is. Ez ma már látható, hogy nem igaz. Már csak azért sem, mert a tagállamoknak nem egységes álláspontja a

³⁹ Az idézett szöveg a XXI. századi intézet Eötvös József előadások programsorozat keretében hangozott el 2022. október 25-én, Budapesten.
<https://www.youtube.com/watch?v=8ubu-HKKpgk>

politikai unió iránti törekvés. Delorssal szemben Helmut Kohl világosan kimondta: *“A célnak továbbra is egy föderális alapokon nyugvó, egyesült, a szubszidiaritás elvéhez igazodó, polgárbarát, demokratikus és cselekvőképes Európának kell maradnia. Senki sem akar egy mindenért felelős, központosított-bürokratikus mamutintézményt, amely a tagállamoktól és az európai polgároktól is egyre inkább eltávolodik, és amely egyre inkább önállósítja magát.”*⁴⁰ Ma már látható, hogy a jelenlegi intézményrendszer is működési zavarokkal küzd, amikor előre nem látható problémákkal kell megküzdeni, mindez bebizonyosodott az Unió jelenkori válságai kapcsán.

Az egységes Európát a második világháborút követően felülről, politikai tervezés szintjén hozták létre és azóta is politikai döntések határozzák meg az irányvonalakat, attól függően, hogy a választások után milyen politikai tömb irányítja az uniót. Az európai polgárok, az egyes tagállamok polgárai szinte csak lekövetik az eseményeket. Mennyire tudja valóban magáénak érezni így az EU-t egy osztrák, egy szlovén, vagy egy olasz állampolgár azon túlmenően, hogy nem kell megállnia az autóval a határon? Mennyire vannak ma megtöltve tartalommal számára az EU szimbólumai? Mennyire EU polgár ő mélyen a szívében?

Pillanatról-pillanatra változó politikai és gazdasági érdekek határozzák meg a bővítés sebességét és irányát is. Törökország régóta vár a csatlakozásra, Románia bár EU tag, de nem része a schengeni övezetnek, a nyugat-balkáni országok az előszobában várakoznak, amikor is egy geopolitikai konfliktus Európa keleti határán háborúba torkollott és ezáltal előtérbe helyeződött Ukrajna kérdése. Belátható, hogy egy ekkora államközösség csak jól kidolgozott stratégia kapcsán alakíthatná bel- és külpolitikai irányait, különben a kapkodás szétaprózza a figyelmet és a szövetség nemzetközi porondon is veszít hitelességéből.

Benoist utolsó felvetése szintén tanulságos, hiszen a mai napig elmaradt Európa határainak kijelölése és az európai integráció végcéljának megfogalmazása. Természetesen Európa határai esetében nem földrajzi vitába szeretnék bocsátkozni, bár köztudott, hogy erről is más a nyugat és például Oroszország narratívája. Az viszont lényeges kérdés, hogy van-e egységes európai álláspont arra vonatkozóan, hogy meddig szeretnék bővíteni az EU-t és ez egyáltalán meddig lehetséges? Ez kulcskérdés a biztonság és a béke szempontjából. Persze korszakonként, akár évente is változhatnak egyes jövővel kapcsolatos kérdések - és ez az európai integráció

⁴⁰ KOHL, 3. lj. 138.

végcéljának meghatározása során is így volt -, de véleményem szerint fontos lenne egy olyan jövőképet felvázolni, mely konszenzust képez a tagállamok között.

A fentiek mind elsősorban stratégiai, politikai, statikus kérdések. De mitől lesz Európa az európaiak szívében, lelkében Európa? Mitől fogja egy katalán, egy holland, egy magyar a saját állampolgársága mellett európai polgárnak érezni magát? Mikor fogja mindenki megérteni Mitterrand gondolatát az európai építkezésről? *“Európát építjük, a hazánkat pedig szeretjük. Maradjunk hűek önmagunkhoz! Kapcsoljuk össze a múltat a jövővel, és akkor nyugodt lelkiismerettel adhatjuk majd át a stafétát az utánunk következőknek.”*⁴¹ Hiszem, hogy ha tagállamok múltja, jelene és jövője összefonódhat egy közös történetbe, akkor tudjuk a valós európai egységet létrehozni.

Ahogy a rengeteg politikai és stratégiai kérdésben, az európai identitás meghatározásában is kulcsfontosságú szerep hárul a nemzetállamokra. Az EU szimbólumait meg kell tölteni tartalommal, az európai országok nemzeti értékeinek pedig össze kell adódnia a nagy európai egység gondolatban. A szerződésekkel létrehozott Európai Unió lelketlen, nem tartalmaz egy európai hitvallást, mely minden európai sajátja, amiben valamennyien megtalálják a saját identitásukat, kötődésüket az európai gondolathoz. Ahhoz, hogy kialakuljon egy nemzetállami szövetségre épülő ‘európai történeti alkotmány’, össze kell adódnia a misztikus értékeknek, melyekre a nemzetállami szuverenitások alapulnak. Ezen értékeknek kellene visszaköszönnie a szerződésekben ahhoz, hogy ezt mindenki saját magának érezze.

⁴¹ Speeches that have made Europe: Francois Mitterrand (1995)

5. Záró gondolatok

„Európa, hozzád, feléd, tefeléd száll szózatom
a század vak zűrzavarában
s míg mások az éjbe kongatva temetnek,
harsány dithyrambball én tereád víg,
jó reggelt köszöntök.”
(Kosztolányi Dezső: Európa - részlet)

Rocco Buttiglione professzor, olasz kereszténydemokrata tudós és politikustól hallottam egy interjúban azt a gondolatot, ami ma is a fülemben cseng és az egész tanulmány írása közben a fejemben motoszkált. Nem pontosan idézve, valahogy így szólt: először a családot, a nemzetet, Európát kell szeretned, és aztán majd lehet az emberiséget is szeretni.

Talán a gondolat bennem annyiban változik, hogy család, haza, Európa. Az én korosztályom már beleszületett egy határok nélküli Európába, számunkra már elképzelhetetlen, hogy Ausztriába utazáshoz útlevelemmel kellene rendelkezni. Megváltoztak a perspektívák, ma már nem kihívás egy fiatal számára bejárni a kontinens országait, megtekinteni a nevezetességeit, megismerni a nemzetek kultúráját, szokásait.

Ahogy büszke vagyok szülővárosomra, Debrecenre, a Református Nagytemplomra, a hortobágyi Kilenclukú hídra, Budapesten a Parlament épületére vagy a hollókői húsvétra, ugyanúgy büszke voltam amikor Párizsban láthattam az Eiffel-tornyot, Szicíliában egy helyi szakácsmesterrel igazi olasz pizzát süthettem, amikor jégkorongozóként a finnországi Vantaaban magamra ölthettem a helyi csapat mezét. Én már értem, hogy milyen lehetne magyar állampolgárként európai polgárnak lenni. De még nem érzem.

Először szeressük a családjunkat, a nemzetünket és Európát, aztán szeressük az egész emberiséget. Először tegyük magunkévá az európai egység gondolatot és aztán majd ráérünk foglalkozni a mások és a nagyvilág dolgaival.

Európa görög eredetű szó, mely részben a *eurüsz* szóból ered, aminek jelentése széles, szép, tágas. Ebből a sokszínű kultúrából és történelemből töltsük meg tartalommal egymást tisztelve ezt a szép és tágas Európánkat, hogy mindannyiunk és utódaink számára is a békés, biztonságos életet és jólétet

biztosíthassa még sok-sok évszázadon keresztül. Ezen törekvésünket sosem adhatjuk fel, mert az utóbbi évek megmutatták, mennyire törékeny is a biztonság és a béke.

Egyetértve Ursula von der Leyen asszonnyal, aki azt mondta *“The path is arduous, the task is not easy. But together we can do it.”* - igen, együtt, meg tudjuk csinálni, de a saját történetünket kell írunk, ami összeköt minket, mert a mi közös ügyünk: Európa, Europe, Ευρώπη!

Felhasznált irodalom

1. BLUTMAN, László: Szuverenitás, szupranacionalitás, szubszidiaritás. in: FEJES Zsuzsanna, SZALAI Anikó: Államközi kapcsolatok. (Szeged: Iusperitus Kiadó 2019).
2. BÓKA, Éva.: Az európai egység gondolat története. Elérhető: <https://www.eva-boka.name/files/pdf/Az%20európai%20egység gondolat%20Bóka%20Éva%20C%202011.pdf>. Letöltés ideje: 2024. 01.11.
3. ENGELS David: A birodalom má válás útján. (Budapest: L'Harmattan Kiadó 2017)
4. FEJES, Zsuzsanna: Az Európai Unió államtani jellege. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/36318/1/juridpol_forum_004_001_055-067.pdf. Letöltés időpontja: 2024.02.11.
5. FEJES, Zsuzsanna: Az Európai Unió államtana. Elérhető: https://eta.bibl.u-szeged.hu/3504/86/Államelmélet_9.olvasólecke_jav.pdf. Letöltés időpontja: 2024.02.20.
6. FEJES, Zsuzsanna: Nemzet és állam: nacionalizmus. Elérhető: https://eta.bibl.u-szeged.hu/3504/84/Államelmélet_7.olvasólecke_jav.pdf. Letöltés időpontja: 2024.01.03.
7. HARARI, Yuval Noah: Homo Deus - A holnap rövid története. (Budapest: Animus 2022).
8. HARARI Yuval Noah: 21 lecke a 21. századra. (Budapest: Animus Kiadó 2022)
9. HAUTZINGER Zoltán, HEGEDŰS Judit, KLENNER Zoltán: A migráció elmélete. (Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2014).
10. KASZAP Márton: A brexit és a brit pártverseny. In: Halmai Péter: A brexit forgatókönyvei és hatásai. (Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2020).
11. KISS Lajos András: Alekszandr Dugin politika-és államelmélete. Egy multipoláris világrend víziója. Elérhető: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/download/1134/451/4832>. Letöltés ideje: 2024.02.16.
12. KOHL Helmut: Aggodalom Európáért. (Budapest: Antall József Tudásközpont Kiadó 2016)
13. LENDVAI, Ferenc, Nyíri, Kristóf: A filozófia története. (Budapest: Kossuth Kiadó 1985).

14. MÁTHÉ, Gábor: Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemei forrásai, 16-20. század. (Budapest: Gondolat Kiadó, 2021)
15. NAGY József: Dante politikafilozófiájának jogelméleti háttere. Elérhető: <https://real.mtak.hu/15326/1/REAL-MTA-Bolyai-Dante-Jog-PPKE-PDF-2014-NagyJ.pdf>. Letöltés ideje: 2024. 02. 01.
16. ROMMEN, A. Heinrich: De legibus of Francisco Suarez. Elérhető: <https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3810&context=nldr>. Letöltés időpontja: 2024.03.02.
17. SCALEA Daniele: Migráció - A populisták igaza. (Budapest: Alapjogokért Központ 2023).
18. SCHMITT, Carl: A politika fogalma. (Budapest: Osiris Kiadó 2002) Elérhető: <https://www.szaktars.hu/osiris/view/schmitt-carl-a-politikai-fogalma-valogatott-politika-es-allamelméleti-tanulmányok-bibliotheca-iuridica-publicationes-cathedrarum-2002/?pg=0&layout=s>. Letöltés időpontja: 2024. 01. 24.